

**TIJORAT BANKLARDA MUAMMOLI KREDITLARNI
BOSHQARISH YO‘LLARI**

Majidov Mirzohid Amriddinovich

O‘zmilliybank AJ bosh ofis muammoli kreditlarni

undirish va yuridik muvofiqlashtirish

departamentida undiruv bo‘yicha menejer

Mirzohid19888@gmail.com

Annotatsiya. Tezida tijorat banklarda muammoli kreditlarning shakllanish sabablari, ularni aniqlash, baholash va boshqarishning nazariy hamda amaliy jihatlarini yoritilgan. O‘zbekiston bank tizimida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyoti, kredit portfeli sifatini saqlash, qarzдорlarning moliyaviy holatini monitoring qilish, kreditlarni restrukturizatsiya qilish, muammoli aktivlarni undirish hamda kredit risklarini erta aniqlash mexanizmlari tahlil qilingan. Xalqaro bank amaliyoti, Bazeli qo‘mitasining kredit riskini boshqarish tamoyillari va O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining moliyaviy barqarorlik ma’lumotlari asosida amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tijorat banki, kredit portfeli, muammoli kredit, NPL, kredit riski, kredit monitoringi, restrukturizatsiya, qarzдорlikni undirish, skoring, erta ogohlantirish tizimi, bank aktivlari.

Kirish

Tijorat banklari faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biri iqtisodiyot tarmoqlari, tadbirkorlik subyektlari va aholining moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyojini kreditlash orqali qondirish hisoblanadi. Kredit

operatsiyalari bank daromadlarining muhim manbai bo‘lishi bilan birga, bank faoliyatida eng katta risklardan biri – kredit riskini ham yuzaga keltiradi. Qarz oluvchining o‘z majburiyatlarini belgilangan muddat va hajmda bajara olmasligi natijasida kreditlar muammoli aktivlarga aylanishi mumkin.

Muammoli kreditlar ulushining oshishi bank aktivlari sifatining yomonlashishiga, ehtimoliy yo‘qotishlar uchun zaxiralar hajmining ortishiga va rentabellikka bosim kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli zamonaviy bank boshqaruvida muammoli kreditlarni faqat undirish obyekti sifatida emas, balki kreditning butun hayotiy sikli davomida boshqariladigan kompleks risk sifatida ko‘rib chiqish zarur.

Bazel bank nazorati qo‘mitasining 2025-yilda yangilangan kredit riskini boshqarish tamoyillarida samarali kredit risk-menejment to‘rtta asosiy yo‘nalishga tayanishi qayd etiladi: mos kredit-risk muhitini shakllantirish; puxta kredit ajratish jarayonini tashkil etish; kreditlarni ma‘muriy boshqarish, o‘lchash va monitoring qilish; kredit riskiga nisbatan yetarli nazoratni ta‘minlash¹.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yil uchun Moliyaviy barqarorlik hisobotiga ko‘ra, 2026-yil 1-yanvar holatiga bank tizimida muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi 3 foizni tashkil etgan. Shu davrda jami regulyativ kapital yetarliligi 18,3 foiz, CET1 kapital yetarliligi 14,7 foiz, LCR 208 foiz va NSFR 120 foiz bo‘lgan². Ushbu

1 Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. 30 April 2025. <https://www.bis.org/publications/202504-guidelines-principles-management-credit-risk>.

2 O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Financial Stability Report for 2025 Published. 7 July 2026. <https://cbu.uz/en/financial-stability/press-releases/4124468/>.

ko'rsatkichlar tizimning umumiy barqarorligini tavsiflasa-da, kredit portfeli sifatini doimiy nazorat qilish zarurati saqlanib qoladi.

Muammoli kreditlar bankning ichki kredit jarayonlari va tashqi iqtisodiy omillar ta'sirida shakllanishi mumkin. Ichki omillarga qarz oluvchining kreditga layoqatliligini yetarli darajada o'rganmaslik, biznes loyihani baholashdagi kamchiliklar, garov ta'minotini noto'g'ri baholash, kredit mablag'laridan maqsadli foydalanish ustidan nazoratning sustligi va kreditdan keyingi monitoringning yetarli emasligi kiradi. Tashqi omillarga qarz oluvchining mahsulot yoki xizmatlariga talabning pasayishi, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi, valyuta kurslari va foiz stavkalaridagi o'zgarishlar, logistika uzilishlari hamda kontragentlarning to'lov intizomi yomonlashuvi kabi holatlar kirishi mumkin.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda kredit portfeli sifatini oshirish uchun stress-test, ichki reyting tizimlari, diversifikatsiya va avtomatlashtirilgan monitoring vositalarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi. Bu yondashuv muammoli kreditlar yuzaga kelishini faqat keyingi bosqichda bartaraf etish emas, balki ularni erta aniqlashga qaratilgan boshqaruv modelini kuchaytiradi.

1-jadval

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni yuzaga keltiruvchi omillar va boshqaruv vositalari³

Omillar	Asosiy namoyon bo'lish shakli	Boshqarish vositalari
----------------	--	------------------------------

3 Mirtursunova D. Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari. Green Economy and Development, 2025, Vol. 3, No. 5. DOI: 10.5281/zenodo.15493708. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15493708>.

ilmiy –amaliy anjuman

Qarz oluvchining moliyaviy holati yomonlashuvi	Pul oqimi kamayishi, to'lovlarning kechikishi	Moliyaviy monitoring, qayta tahlil, restrukturizatsiya
Kredit tahlilidagi kamchiliklar	Kreditga layoqatlilikning noto'g'ri baholanishi	Skoring, ichki reyting, ikki bosqichli tahlil
Garov qiymatining pasayishi	Kredit ta'minotining yetarli bo'lmashligi	Garovni davriy qayta baholash, sug'urta
Mablag'lardan maqsadsiz foydalanish	Loyiha pul oqimining buzilishi	Maqsadli monitoring va tekshiruv
Portfel konsentratsiyasi	Bitta tarmoq yoki segmentga yuqori bog'liqlik	Diversifikatsiya va limitlar
Tashqi iqtisodiy omillar	Talab, kurs va foiz sharoitining yomonlashuvi	Stress-test va ssenariy tahlili
To'lov intizomining buzilishi	Muddati o'tgan qarzdorlik	Erta ogohlantirish va tezkor undiruv

Muammoli kreditlarni boshqarishning muhim bosqichlaridan biri kredit riskining dastlabki belgilarini o'z vaqtida aniqlashdir. Bank amaliyotida to'lov kechikishini kutib turish muammoning chuqurlashishiga olib kelishi mumkin. Shu bois erta ogohlantirish tizimlaridan foydalanish, qarz

oluvchining pul oqimi, hisobvaraqlar aylanmasi, qarz yuklamasi va to'lov intizomidagi salbiy o'zgarishlarni muntazam kuzatish muhimdir⁴.

Restrukturizatsiya vaqtinchalik moliyaviy qiyinchilikka duch kelgan, biroq faoliyatini tiklash salohiyati mavjud qarz oluvchilar uchun qo'llanishi mumkin. Bunda kredit muddatini uzaytirish, to'lov jadvalini qayta ko'rib chiqish, asosiy qarz bo'yicha imtiyozli davr berish yoki qo'shimcha ta'minot olish kabi choralar qarz oluvchining real pul oqimlari asosida baholanishi lozim.

Muammoli kreditlarni undirish bo'yicha bo'linmalar faoliyati kredit ajratish jarayonidan funksional jihatdan ajratilishi maqsadga muvofiq. Bunda bankning kredit, risk-menejment, yuridik va undiruv bo'linmalari o'rtasida tezkor axborot almashinuvi yo'lga qo'yilishi, qarzdor bo'yicha yagona ish strategiyasi ishlab chiqilishi kerak.

Quyidagi yo'nalishlar ushbu tezis doirasida muallifning amaliy takliflari sifatida shakllantirildi. Ular yuqoridagi xalqaro tamoyillar va mahalliy tadqiqotlarda ilgari surilgan yondashuvlarni tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotiga moslashtirishga qaratilgan.

– kredit portfeli bo'yicha yagona Early Warning System (EWS)ni rivojlantirish va risk indikatorlarini avtomatik kuzatish;

– har bir muammoli kredit bo'yicha qarzdorning moliyaviy holati, garov ta'minoti, tiklanish ehtimoli, restrukturizatsiya va undiruv variantlarini qamrab oluvchi individual “yo'l xaritasi”ni ishlab chiqish;

⁴ Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision. 25 April 2024.
<https://www.bis.org/committees/bcbs/basel-framework/standard/bcp>.

- qarzдорlarni vaqtinchalik qiyinchilikka uchragan, restrukturizatsiya orqali tiklanishi mumkin bo'lgan va sud-huquqiy undiruv choralari talab qiladigan segmentlarga ajratish;
- garov ta'minotining bozor qiymatini muntazam qayta baholash va kredit ta'minoti yetarliligini monitoring qilish;
- muammoli kreditlar portfelini tarmoq, hudud, mahsulot, valyuta va mijoz segmentlari kesimida tahlil qilish;
- muammoli kreditlar yuzaga kelish sabablarini retrospektiv tahlil qilib, natijalarni yangi kreditlarni ajratish mezonlariga qayta integratsiya qilish.

Taklif etilayotgan boshqaruv ketma-ketligi quyidagicha ifodalanadi, xususan, kreditga layoqatlilikni baholash, kredit ajratish, monitoring, erta ogohlantirish, individual choralar, restrukturizatsiya yoki undiruv va natijalarni tahlil qilish. Ushbu ketma-ketlik muammoli kreditlarni boshqarishni reaktiv yondashuvdan proaktiv boshqaruv modeliga o'tkazishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tahlil shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlarni samarali boshqarish tijorat bankining kredit siyosati, monitoring tizimi, risk-menejment va undiruv faoliyatining o'zaro uyg'un ishlashiga bog'liq. Muammoli kredit yuzaga kelgandan keyin faqat undiruv choralari qo'llash yetarli emas; kredit risklarini kredit ajratishdan oldingi bosqichdan boshlab baholash va kreditning butun hayotiy sikli davomida kuzatish talab etiladi.

Bazel qo'mitasining kredit riskini boshqarish tamoyillari va Markaziy bankning moliyaviy barqarorlik ma'lumotlari kredit portfeli sifatini nazorat qilish, ichki reyting va monitoringni kuchaytirish, risk konsentratsiyasini cheklash va bank kapitali barqarorligini saqlashning muhimligini ko'rsatadi.

Shu bois tijorat banklarida erta ogohlantirish tizimi, individual muammoli kredit strategiyasi, qarzдорlarni segmentlash, garovni davriy qayta baholash va retrospektiv kredit tahlilini rivojlantirish muammoli kreditlar hajmini cheklash hamda kredit portfeli sifatini yaxshilashga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. 30 April 2025. <https://www.bis.org/publications/202504-guidelines-principles-management-credit-risk>.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Financial Stability Report for 2025 Published. 7 July 2026. <https://cbu.uz/en/financial-stability/press-releases/4124468/>.
3. Mirtursunova D. Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo‘nalishlari. Green Economy and Development, 2025, Vol. 3, No. 5. DOI: 10.5281/zenodo.15493708. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15493708>.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision. 25 April 2024. <https://www.bis.org/committees/bcbs/basel-framework/standard/bcp>.